

Data & Fakta

1997

INFORMACE Z VÝZKUMU

Číslo 10

Mladá generace a manželství

V roce 1997 bylo provedeno společné šetření agentury STEM, Sociologického ústavu AV ČR a Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí, jehož cílem bylo mimo jiné zjistit, zda v české populaci dochází k podstatným změnám v postojích k manželství a rodičovství. Na rozdíl od dosavadních výzkumů populačního klimatu bylo šetření zaměřeno výhradně na mladou generaci.

Získali jsme odpovědi od 1 294 svobodných osob ve věku 18 až 29 let. Respondenti byli vybráni tak, aby tvořili reprezentativní vzorek za populaci ČR daného věku a rodinného stavu.

Vztah mladé generace k manželství

Jako jedna ze základních byla respondentům položena otázka, kterou z následujících možností považují pro svůj život za nejlepší:

- 1) žít sám/sama bez stálého partnera
- 2) žít se stálým partnerem/partnerkou bez sňatku
- 3) žít s partnerem/partnerkou na zkoušku a později s ním/ní uzavřít sňatek
- 4) uzavřít sňatek bez předchozího života „na zkoušku“

Uzavření sňatku preferovalo (ať již s předchozím životem na zkoušku či bez něj) 89 % respondentů. Žít se stálým partnerem považovalo za ideální jen 9 % dotazovaných a žít bez stálého partnera jen 2 %.

U těch, kteří si přáli žít bez stálého partnera, byla zcela rozhodujícím důvodem potřeba nezávislosti a pocit, že by tuto nezávislost dlouhodobým vztahem ztratili. Respondenti, kteří zvolili variantu „žít se stálým partnerem bez uzavření sňatku“, uváděli navíc výhodu snadného rozchodu, které nesezdané soužití umožňuje. Viděli v tom především možnost vyhnout se riziku rozvodu s jeho případnými právními problémy a „tahanicemi o majetek“.

Vliv sociodemografických charakteristik i osobních zkušeností respondenta

V preferenci způsobu života se od sebe odlišovali muži a ženy. Jak jsme očekávali, větší hodnotu má sňatek i partnerství pro ženy než pro muže.

Tabulka 1. Kterou možnost považujete pro svůj život za nejlepší? (v %)

Preferovaný způsob života	Celkem	Muži	Ženy
bez stálého partnera	2,2	3,8	0,6
bez sňatku	9,0	10,8	7,3
sňatek	88,8	85,4	92,1
Celkem	100,0	100,0	100,0

Proti očekávání se v odpovědích téměř neprojevil věk dotázaných. Více se odlišovali jen muži do 20 let, kteří častěji preferovali život „se stálou partnerkou bez sňatku“ (14,7 %).

Zajímavá a překvapivá byla závislost na vzdělání u těch, kteří již dokončili studium. Život bez partnera preferovali mnohem častěji lidé se základním vzděláním (9,8 %). Tato závislost platila jak u žen, tak u mužů. Lidé se základním vzděláním a vyučením tvořili více než 80 % těch, kteří odmítali partnerství, a přes 65 % těch, kteří preferovali stálý partnerský vztah bez uzavření sňatku. Naproti tomu u studentů nehrálo vzdělání větší roli.

Názory mladých lidí na manželství se nelišily podle místa bydliště nebo velikosti obce, v níž bydlí.

Mnohem významnější byl vliv životních zkušeností získaných v rodinném prostředí, ve kterém mladí lidé vyrůstali. Ti, kteří měli zkušenost s rozvodem rodičů, se k vlastnímu sňatku stavěli opatrněji a častěji preferovali partnerské soužití beze sňatku (13,3 %).

Tabulka 2. Manželství a zkušenost respondentů s rozvodem rodičů (v %)

Preferovaný způsob života	Rozvod rodičů	
	ano	ne
bez stálého partnera	2,2	1,9
bez sňatku	13,3	7,9
sňatek	84,6	90,2
Celkem	100,0	100,0

Ještě větší vliv než rozvod rodičů měla zkušenost s manželstvím rodičů, které sice neskončilo rozvodem, ale bylo problémové. Ti, kteří manželství svých rodičů (které neskončilo rozvodem) hodnotili jako „složitě, s častými problémy“ nebo dokonce jako „nešťastné, s velkými problémy“, odmítaly manželství ve více než 20 %.

Tabulka 3. Manželství a hodnocení manželství rodičů (v %)

Preferovaný způsob života	Jak hodnotíte manželství svých rodičů?		
	šťastné	spokojené	složitě, nešťastné
bez stálého partnera	1,1	2,0	3,1
bez sňatku	6,7	6,8	17,6
sňatek	92,2	91,2	79,3
Celkem	100,0	100,0	100,0

Zkušenosti s manželstvím rodičů měly hned po pohaví respondenta největší vliv na respondentovu představu vlastního rodinného života a preferenci typu soužití.

Zjištěné rozdíly mezi respondenty byly sice statisticky významné, ale v celkovém pohledu nebyly velké. Lze říci, že u naprosté většiny mladých lidí je představa plně prožitého života spjatá s manželstvím. Naopak zcela marginální a výjimečná byla představa života bez stálého partnera. Dá se říci, že v tomto ohledu jsou názory mladé generace velmi jednotné. Ať měl respondent jakýkoliv věk, vzdělání, povolání či špatné životní zkušenosti, skoro vždy více než 80 % respondentů považovalo manželství za ideální formu rodinného soužití.

Role manželství v životě mladého člověka

Z předchozího je nepochybně vidět, že manželství dnes mladí lidé stále považují za nejvhodnější způsob života. Co se však mění, je smysl a funkce manželství. Jako hlavní výhodu manželství přitom nepovažují respondenti finanční jistotu nebo právní záruky majetkových vztahů. Subjektivně tedy není manželství nijak výrazně chápáno jako instituce primárně zajišťující manželům ekonomickou jistotu.

Ještě menší význam je přikládán sňatku jako podmínce společného soužití, jako určitému morálnímu závazku. Manželství není chápáno ani jako

nutná podmínka spokojeně prožitého života – s výroky „ženatí muži a vdané ženy jsou spokojenější než svobodní“ a „člověk může být šťastný, i když žije sám bez partnera a bez dětí“ zhruba polovina respondentů souhlasila a druhá polovina nesouhlasila.

Ani ekonomická jistota, ani morální povinnost, ani záruka šťastnějšího a spokojenějšího života nejsou přijímány jednoznačně – proč si tedy skoro 90 % mladých lidí přeje uzavřít manželství? Odpověď nalezneme, pokud se podíváme na souhlas či nesouhlas respondentů s výroky týkajícími se manželství a rodičovství.

Velká většina mladých je přesvědčena (a v tom se asi shodují se starší generací), že ten, kdo chce mít děti, by *měl* uzavřít manželství. Shoda respondentů v této otázce vynikne při srovnání s otázkami, které se dotýkaly ekonomického významu manželství, významu manželství jako podmínky pro společné soužití nebo podmínky spokojeného života. Následující tabulka ukazuje podíl respondentů, kteří s daným výrokiem souhlasili:

Tabulka 4. Souhlas respondentů s výroky o manželství (odpovědi „ano“, „spíše ano“, v %)

Hlavní výhodou manželství jsou právní záruky majetkových vztahů	30,7
Ženatí muži a vdané ženy jsou spokojenější než svobodní	48,5
Hlavní výhodou manželství je ekonomická jistota	49,1
Je v pořádku, když lidé žijí spolu, aniž by plánovali sňatek	71,0
Lidé, kteří chtějí mít děti, by měli uzavřít sňatek	80,9

Manželství si stále ponechává význam jako ekonomická jistota i určité životní naplnění, ale jeho hlavní smysl leží jinde. Mladou generací je manželství pojímáno především jako velmi důležitá instituce, která zajišťuje větší jistotu pro výchovu a péči o děti.

Nesezdaná soužití

Za minulého režimu byla u nás sňatečnost velmi vysoká, v průběhu svého života uzavřelo manželství více než 95 % žen a mužů (údaje ze sčítání lidu 1991). Pokud by se splnily plány deklarované respondenty v našem výzkumu, na první pohled by se mnoho nezměnilo – opět by do manželství vstoupilo přes 90 % lidí.

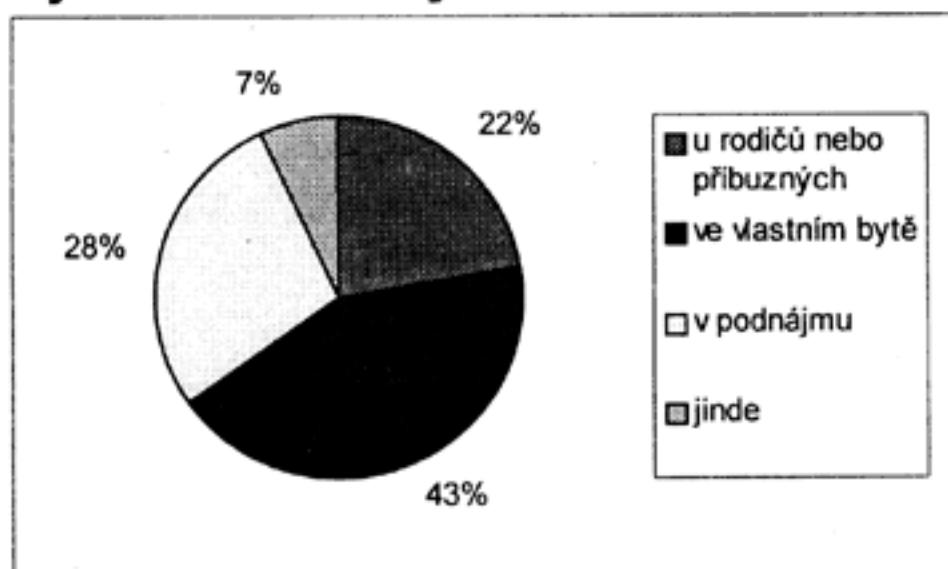
Údaje o sňatečnosti v naší republice však naopak ukazují, že dochází k velkým změnám. Pokud by se intenzita sňatečnosti trvale pohybovala na současné úrovni, přes 28 % mužů a skoro 23 % žen by zůstalo celý život svobodných. Naopak stále populárnější se stává nesezdané soužití, kterému jsme věnovali podstatnou část našeho výzkumu.

V souboru bylo 60 % respondentů, kteří měli stálého partnera. Ve společné domácnosti s ním žilo a hospodařilo 23 % z nich. Číslo se nezdá být vysoké, avšak situace se podstatně lišila v závislosti na věku respondenta. Ve věku 25 let a starším žilo

v nesezdaném soužití již přes 40 % respondentů, kteří měli stálého partnera.

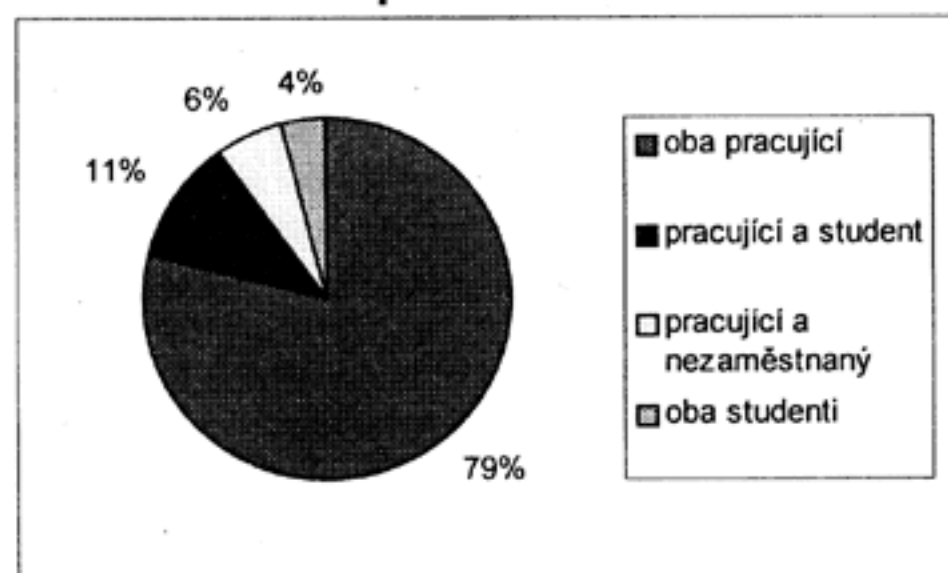
Překvapivá byla pro nás bytová situace nesezdaných soužití. V nesezdaných soužitích žilo u rodičů nebo jiných příbuzných jen 22 % a naopak ve vlastním bytě žilo skoro 43 % a v podnájmu o něco více než 28 % respondentů. Průměrná délka nesezdaných soužití byla 2,3 roku. Z nesezdaných soužití starších respondentů – nad 25 let – žilo u rodičů jen 14 % a 50 % nesezdaných soužití mělo již vlastní byt. Pětina těchto nesezdaných soužití trvala déle než 4 roky.

Bydlení nesezdaných soužití

I ekonomické postavení mladých lidí žijících v nesezdaném soužití svědčilo o jejich nezávislosti na rodičích. V 79 % nesezdaných soužití pracovali oba dva partneři, v 11 % jeden z partnerů pracoval a druhý studoval, v 6 % jeden z partnerů pracoval a druhý byl nezaměstnaný a ve zbylých 4 % případů oba partneři studovali. Zároveň 68 % respondentů uvedlo, že neexistují žádné důvody, které by jim bránily v uzavření sňatku.

Složení nesezdaných soužití podle ekonomického postavení

Z uvedeného vyplývá, že nesezdaná soužití jsou „poměrně“ stabilní a v naprosté většině případů je tvoří lidé *samostatní, s vlastním příjmem a s možností samostatného bydlení*. Neuzavřít manželství a žít v nesezdaném soužití nebylo tedy ve většině případů okolnostmi vynucenou volbou, ale *svobodným rozhodnutím*.

Velká většina respondentů (84 %) však nechtěla žít se svým partnerem v nesezdaném soužití trvale, ale měla v úmyslu uzavřít se současným partnerem sňatek.

Tím se dostáváme k nesezdanému soužití jako jakési zkoušce před svatbou. Lze sledovat, že společné soužití snoubenců před svatbou není něčím společensky odsuzovaným, ale naopak se stává zvykem. Celých 82 % ze všech respondentů souhlasilo s výrokem „Je dobré, když lidé, kteří hodlají uzavřít sňatek, spolu nejdříve žijí“.

Z respondentů, kteří chtěli uzavřít sňatek, považovalo za ideální žít před sňatkem s partnerem na zkoušku 77 %.

Na „životu na zkoušku“ si respondenti cenili především možnost vzájemného poznání, vyzkoušení společného života a ověření vztahu při stále zachované možnosti snadného rozchodu bez právních problémů spojených s rozvodem.

Naopak ti, kteří nepovažovali život na zkoušku pro sebe za ideální a chtěli uzavřít sňatek bez předchozí zkoušky, odůvodňovali svou volbu především tradicí a morálkou, život na zkoušku podle nich vede k nezodpovědnosti. Je ovšem evidentní, že tento „tradiční“ model rodinného chování je stále méně populární.

Vysoké procento těch, kteří žijí před svatbou na zkoušku, ukázal také výzkum snoubenců, provedený v roce 1997. Před uzavřením sňatku spolu žila více než polovina snoubenců (*Data & Fakta č. 7/1997*).

Závěr

Někteří sociologové předpokládají, že v naší společnosti bude stále populárnější a rozšířenější nesezdané soužití, a to nejen jako příprava na manželství, ale i jako celoživotní vztah. Přitom vycházejí z mnohaletých zkušeností z vývoje v západoevropských zemích, zejména ze Skandinávie. Tam od sedmdesátých let stále méně lidí vstupuje do manželství. Stále více lidí v těchto zemích žije v nesezdaných soužitích, v nichž se rodí stále větší podíl dětí. Partnerské svazky, ať manželské nebo neformální, jsou stále méně stabilní. To se vysvětluje klesající hodnotou manželství a rodiny vůbec.

Je třeba říci, že data z našeho výzkumu tyto hypotézy nepotvrdily. Ano, určitá část respondentů skutečně manželství nepovažuje za svou ideální životní strategii. Někteří chtějí prožít život bez stálého partnera, někteří chtějí žít se stálým partnerem, ale preferují nesezdané soužití před sňatkem. Tito respondenti však tvoří jen velmi malou část a „tradiční“ formální manželství je stále zcela převažující model rodinných vztahů. Zatím je opravdu těžké hovořit o tendenci k alternativním formám rodinného soužití jako modelu vztahů na celý život. A to nezapomínejme, že jsme se dotazovali jen mladých svobodných lidí, tedy těch, u nichž by se měly nové trendy nejvíce prosadit.

Data z výzkumu spíše potvrzují hypotézu, že současná nízká úroveň sňatečnosti je z velké části výsledkem odkládání sňatků. Mladí lidé si nepřejí trvale zůstat svobodní, ale chtějí sňatek uzavřít až později. Ve stejném věku a situaci, ve které by v osmdesátých letech mladí lidé sňatek uzavřeli, dnes mladí volí jinou alternativu. Na tuto hypotézu navazuje úvaha, že současné snížení sňatečnosti v mladém věku bude v příštích letech následováno zvýšením sňatečnosti ve vyšším věku – nad 30 let.

Tyto probíhající změny mají pravděpodobně dvě příčiny. Na jedné straně je založení rodiny nákladnější a vyžaduje větší úspory než dříve. Zároveň je postavení v zaměstnání a příjem méně stabilní, zejména na začátku pracovní kariéry. Stejně tak i bytová situace představuje pro mnoho mladých lidí nejistou perspektivu. Uzavření sňatku a založení rodiny je tedy spojené s větší odpovědností a vyžaduje větší pracovní a životní zkušenosti, a tudíž i

delší dobu mezi ukončením přípravy na povolání a sňatkem.

Snad ještě větší roli než ekonomické důvody hraje něco jiného. Před rokem 1989 se po ukončení studia otevírala před mladým člověkem jen jedna perspektiva – celoživotní zaměstnání (většinou v rámci jedné dané profese) a rodinný život. Rodinný život hrál o to větší roli, o co méně se lidé mohli realizovat ve svém zaměstnání a veřejném životě. Dnes se po ukončení školy otevírá mnoho různých možností – cestování, další vzdělávání, sbírání zkušeností v různých profesích a jistě ještě mnohé jiné. Některé z nich se po založení rodiny „navždy“ ztrácejí. Oproti dřívější době toho dnes musí mladý člověk předtím, než se „usadí“, stihnout mnohem více.

Ludmila Fialová, Darek Pikálek

V případě zájmu o detailnější informace o tomto výzkumu či o jeho další výsledky se obraťte na níže uvedeného pracovníka Sociologického ústavu:

Mgr. Darek Pikálek, RNDr. Ludmila Fialová

(tel. (02) 24 22 09 79, I. 238, fax (02) 24 22 02 78, e-mail pikalek@soc.cas.cz, fialova@soc.cas.cz)

Sociologický časopis

moderní vědecký časopis, který přináší cenné informace sociologům, politologům, demografům, žurnalistům a další odborné veřejnosti.

128 stran čtyřikrát ročně. Cena předplatného 156 Kč, jednotlivého čísla 39 Kč.

Vydává Sociologický ústav Akademie věd ČR v Praze. Objednávky předplatného i jednotlivá čísla zajistí redakce *Sociologického časopisu*, Jilská 1, 110 00 Praha 1. Telefon (02) 24 22 08 42, fax (02) 24 22 02 78, E-mail sreview@soc.cas.cz

Časopis je citován v *Current Contents/Social&Behavioral Sciences (CC/S&BS)*, v počítačové databázi *Social SciSearch* a v aktuálních oznámeních *Research Alert*, publikacích Institute of Scientific Information (ISI), USA. Obsahy ročníků 1993-1998 jsou na internetové stránce <http://www.soc.cas.cz/sou/sreview-f.htm>

Data & Fakta. Bulletin Sociologického ústavu AV ČR. ISSN 1210-7743. MK ČR 7211. Redakce: Jitka Stehlíková, Jiří Voženílek. Objednávky předplatného přijímá redakce D&F, Sociologický ústav AV ČR, Jilská 1, 110 00 Praha 1. Telefon (02) 24 22 08 42, fax (02) 24 22 02 78, e-mail sreview@soc.cas.cz. Cena jednotlivého čísla 7 Kč, předplatné 70 Kč (za 10 čísel). Podávání novinových zásilek povoleno Ředitelstvím pošt Praha, čj. NP 414/94 ze dne 25. 2. 1994. Určeno pro potřeby řídicích orgánů a sdělovacích prostředků.
© Sociologický ústav AV ČR Praha